

de zelfzwichter

2|84

Bij de voorplaat:

De forse koren- en pelmolen "Eva" te Usquert tijdens de feestelijke ingebruikneming op zaterdag 5 mei 1984. Voor meer nieuws van deze molen zie het rubriek 'Molennieuws' in deze Zelfzwichter.

Foto: Martin E. van Doornik.

De Zelfzwichter - jaargang 9,
nummer 34 - juni 1984

Redactie:

B. Jongsma, Groningen
Derk Jan Tinga, Groningen
Enna Laan-Berghuis, Groningen
Lammert Groenewold, Zuidwolde
Henk Berends, Sebaldeburen
Typewerk en lay-out:

Martin E. van Doornik, Rasquert

Druk:

Scholma Druk, Bedum

Redactie-adres:

Postbus 213, 9700 AE Groningen

Dit is het adres voor alle post,
bestemd voor de Ver. Vrienden van
de Groninger Molens en de Stichting
Groninger Molenvrienden.

"De Zelfzwichter" is het orgaan
van de Vereniging en de Stichting
en verschijnt in de maanden maart,
juni, september en december.

In deze zelfzwichter:

Redactioneel	2
Van alles wat	2
De Hollandsche Molen	4
Een nieuw molenkantoor!	4
Jaarvergadering 1984	5
Excursie vrijwilligers in opl.	7
Over het optempelen van de as	11
Spinnekop-korenmolens	13
Jaarverslag Stichting 1983	15
Nationale Molendag 1984	19
Windbelemmering voor molens	21
Molennieuws	24
Herbouw standerdmolen Mussel	31
Over een molen-verzameling	35
Najaarsvergadering 1984	37
Nieuwe leden	37

de zelfzwichter

Redaktioneel

Het moet zo blijven dat 'De Zelfzwichter' zich kenmerkt door een veelzijdige inhoud en een verzorgde uitvoering.

Dat is ongeveer het standpunt van het bestuur. Daarom mocht de redaktie best wat uitbreiding ondergaan en konden de werkzaamheden het beste zo worden ingericht, dat de ingebrachte capaciteiten het doelmatigste worden benut.

Aldus konden we komen tot de nieuwe, uitgebreide samenstelling van de redaktie: Henk Berends, Lammert Groenewold, B. Jongsma (hoofredakteur), Enna Laan-Berghuis en Derk Jan Tinga.

Martin van Doornik zal zijn activiteiten vooral richten op het leveren van bijdragen en foto's en het verzorgen van de lay-out en het typewerk.

B.J.

- - -

Voor het volgende nummer van 'De Zelfzwichter' dat in september 1984 zal verschijnen, verzoeken wij u vriendelijk uw kopij in te leveren vóór:

15 augustus 1984.

- - -

Van alles wat

OPROEP 1

Wie kan mij helpen aan een exemplaar van het oude Groninger Molenboek van 1958?

Ik ben genegen een goede prijs te betalen.

Gaarne uw reacties aan:

P. van Dijken
Schoolstraat 41
9981 AL Uithuizen
tel. 05953 - 30 28

OPROEP 2

Wie wil in de weekenden als vrijwillig molenaar meehelpen op de toeristische korenmolen "De Meeuw" te Garnwerd? Harm van Huis en Bart Bosma kunnen graag wat hulp gebruiken.

MOLENLEZINGEN

In deze Zelfzwichter blijkt op verschillende plaatsen dat bestuursleden van onze vereniging actief zijn met het vertonen van molen-dia's met toelichting. Zie ook 'Nationale Molendag', gedeelte "Fortuna".

Ook hield bestuurslid B. Jongsma op 6 april een molenlezing te Thesinge, voor de Vereniging van Dorpsbelangen aldaar.

Het bleek dat de streek zeer positief staat tegenover onze conserveringsaktie van de Langelandster Watermolen te Garmerwolde (nr. 21).

Vijf nieuwe leden lieten zich inschrijven.

JEUGDPARK NIENOORD LEEK

Het Jeugdpark Nienoord te Leek zal op 4 en 5 augustus een Groninger Markt houden. De bedoeling hiervan is wat extra aandacht te geven aan de provincie Groningen. Verenigingen of instellingen, die zich op enigerlei wijze bezig houden met activiteiten op het gebied van de Groninger cultuur, landschap, milieu, enz. zijn uitgenodigd een bijdrage te leveren. Tegelijk met deze markt houdt de Stichting 'Het Groninger Landschap' een expositie in de schaapskooi van het Jeugdpark. Op genoemde zaterdag en zondag zullen de evenementen muzikaal worden omlijst, wellicht met medewerking van de Grunneger Daansers.

De Groninger Molenvrienden geven gevolg aan de uitnodiging. Wij zullen ons richten op de markt in het fraai gelegen Nienoord. In onze 'molenmarkt kraam' zal een molendocumentatie worden geboden en zullen molenartikelen worden verkocht. De bestuursleden T. de Jong, B. Dijk en Enna Laan - Berghuis zullen o.a. standhouders zijn.

NIEUWS VOOR VRIJWILLIGE MOLENAARS

Zit u er als vrijwillig molenaar ook weleens aan te denken, iets leuks te verkopen als propaganda voor uw molen?

Men weet, dat dit idee dan meestal ontaard in het laten maken van een stapel ansichtkaarten, al dan niet in kleur.

Maar wat dacht u van een kleurenafbeelding van 'uw' molen op een zwaar verzilverd lepeltje?

Vaak is iets dergelijks niet te realiseren vanwege de enorme aantallen welke moeten worden gekocht, om de prijs betaalbaar te houden.

Om nog maar te zwijgen over de investering, die er aan vast zit. Het is onze vereniging gelukt, tegen een minimum afname van 24 stuks toch een betaalbare prijs te houden.

Welke, verklappen we nog niet, omdat we u vrij laten uw eigen verkoopprijs (lees ook: winst) te bepalen.

Voor inlichtingen kunt u terecht bij de penningmeester op telefoonnr. 05909 - 1840 ('s avonds na zessen).

TUINMOLEN TE KOOP

De heer M. Kunze, postbus 111, 9350 AC Leek, biedt zijn tuinmolen te koop aan. Hij is ongeveer 1 meter breed en twee meter hoog. Door de hoge bomen rondom zijn tuin en een nabije schutting komt het molentje niet goed tot zijn recht en wil maar niet draaien. Slechts één zomer lang gebruikt. Prijs n.o.t.k. Het telefoonnummer van de heer Kunze is 05943 - 1615.

DE HOLLANDSCHE MOLEN

Die jaarvergaderingen plegen altijd op de eerste zaterdag in maart te worden gehouden, dat was dus nu 3 maart 1984. Het is ook gebruikelijk dat op die jaarvergadering enige Nederlandse molenmensen in het zonnetje worden gezet.

Molenmaker J.D. Medendorp uit Zuidlaren kreeg het certificaat van verdienste. Ook werden enkele oorkonden met prijs uitgereikt door het Molengiftenfonds voor Vernuft en

Volharding, o.a. aan de heren B. Jongsma en J. Mallisse uit Zevenaar (Gld.). Laatstgenoemde is molentechnisch ambtenaar van de provincie Gelderland, maar voor de vrijwilligers vooral bekend als lid van de examencommissie voor vrijwillige molenaars.

Gelukkig waren er weer een flink aantal gediplomeerden die het diploma als vrijwillig molenaar kregen uitgereikt.

Als we ons weer tot de Groningers beperken, waren dat de heren M.E. van Doornik uit Rasquert, F. Graeler uit Zuidhorn, Th. J. Petri, W.A. Steenbrink en E. de Vries. De drie laatstgenoemden komen uit Loppersum. Zij genoten vooral hun opleiding op de korenenpelmolen "De Hoop" te Garsthuizen, onder leiding van de heer Dick F. Wjchgel, vrijwilliger op deze molen.

Wie iets weet van de Nederlandse molenwereld, kent de naam van de heer A.J. de Koning uit Hoofddorp. Hij was voorheen technisch adviseur en is nu benoemd tot directeur van de vereniging 'De Hollandsche Molen'.

B.J.

- - -

Een nieuw molenkantoor!

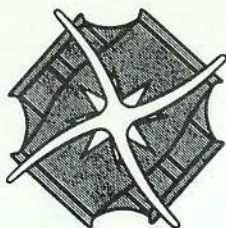
In de voorgaande Zelfzwichter was op het binnenblad een advertentie opgenomen, waarin de Stichting Monumentenwacht Groningen en de Stichting Groninger Molenvrienden een oproep deden voor een administratief-technische kracht. Inmiddels is per 1 mei 1984 de vacature vervuld. Uit een flink aantal gegadigden viel na een zorgvuldige selectie de keuze op mejuffrouw Hiltje van der Wal uit Molenend (Fr.).

Haar opleiding kreeg zij onder meer aan de H.T.S. (bouwkunde), terwijl zij nu nog studerende is aan de H.B.O. te Groningen (hoger bouwkunst onderricht: een architectenopleiding).

Het kantoor is gevestigd aan de Sint Walburgstraat 22 (ook voor paspoorten en rijbewijzen) te Groningen, 2e verdieping. Het telefoonnummer is 050 - 124141, toestel 23. Het postadres is onveranderd: postbus 213, 9700 AE Groningen. Met het bovenstaande is een opvolging bereikt in de werkzaamheden van de 'molen- en monumentenman' B. Jongsma, over wiens afscheid uit de provinciale dienst wij in de vorige Zelfzwichter uitvoerig hebben kunnen lezen.

- - -

JAARVERGADERING 1984

Vereniging Vrienden van de Groninger molens

gehouden in het 'Vinkhuys' te Groningen op donderdag 29 maart 1984.

Gelukkig was er weer een zodanige opkomst (ongeveer 50 molenvrienden en -vriendinnen) dat het zaaltje vol was.

De voorzitter gaat in zijn openingswoord in op de historie van het Vinkhuys, vroeger een boerderij en eens een toevluchtsoord voor Zwitserse doopsgezinden. Leden van bijv. de familie Leutscher zijn er nazaten van. Terecht gaat hij ook in op de zorgelijke financiële situatie rond de instandhouding van molens. Zorgelijk omdat er nog maar nauwelijks meer sprake is van een rijkssubsidiëring, zoals wij die jarenlang gekend hebben. Het accent van de moleninstandhouding zal moeten worden verlegd naar meer en geregeld onderhoud. En ook daarbij is elke gulden welkom. Gelukkig is ons ledenaantal stabiel.

Bij de ingekomen stukken zijn enkele berichten van verhinderingen, te weten van de heren Hoozeveld, Meinema, Smilde en Huizenga. Ook is de heringebruikneming van de korenmolen "Eva" te Usquert aangekondigd.

De notulen van de Najaarsvergadering van 10 november 1983 worden na voorlezing door de tweede secretaris ongewijzigd goedgekeurd en getekend.

Ook het jaarverslag van de eerste secretaris over 1983, afgedrukt in 'De Zelfzwichter' 1/84, wordt zonder aan- of opmerkingen goedgekeurd.

Het financiële overzicht over 1983 van de penningmeester, eveneens gepubliceerd in 'De Zelfzwichter' 1/84, wordt al even vlot behandeld. De heer W.A. Kruit uit Delfzijl brengt een gunstig verslag uit van de bevindingen van de kascommissie, waarna aan de penningmeester decharge wordt verleend.

De heer Henk Berends uit Sebaldeburen wordt benoemd tot nieuw lid van de kascommissie ter opvolging van de heer Kruit. Aldus wordt nu de samenstelling: 1. de heer J.R. Rubingh uit Ten Boer; 2. de heer H. Berends.

Het zesde agendapunt was de vaststelling van de contributie. Het bestuur stelde voor die te verhogen van f 15,- tot f 20,- per

jaar. Een bescheiden verhoging, want die f15,- is ook al niet meer datgene wat het tien jaar geleden was. De voorzitter licht de aanleiding toe. 'De Zelfzwichter' kan niet meer worden gedrukt bij het Provinciaal Welzijnsburo, waar men - tot de opheffing van de drukkerij - goedkoop drukte voor ideële instellingen. Vanuit ongeveer dezelfde situatie maakten wij voor onze verzendtechniek via een deskundig lid gebruik van een computer van een grote instelling. Ook deze toestand moet worden beëindigd, hetgeen een eigen investering wenselijk maakt, want uitbesteding van dit werk komt op ongeveer f 2.000,- per jaar.

De verkoop op beurzen levert lang niet meer zoveel op als voorheen, vooral wel omdat er niet zoveel beurzen en tentoonstellingen zijn waar we met onze propaganda-stand kunnen werken. Op verzoek van enkele leden verduidelijken de voorzitter en de penningmeester de situatie.

De heer Dijk ziet een mogelijke bron van inkomsten door advertenties in 'De Zelfzwichter' op te nemen. De heer Berends wil liever f 5,- meer betalen dan het blad aan waarde te doen verminderen door het plaatsen van advertenties. De heer Rubingh oppert de mogelijkheid van opnemen van reclame, die gemakkelijk te verwijderen valt. In de zaal blijkt overwegend een afwijzende instelling tegenover het opnemen van reclame, ook vanuit de molenmakerswereld. Het bestuur zal dit onderwerp in zijn eerstvolgende vergadering verder bespreken.

Tenslotte wordt bijna unaniem ingestemd met de voorgestelde contributie-verhoging.

Bestuurssamenstelling. Volgens rooster treden af de heren B. Dijk en L. Groenewold. Beiden stellen zich herkiesbaar. Er zijn geen tegenkandidaten gesteld, zodat de heren Dijk en Groenewold bij acclamatie worden herkozen.

De voorzitter maakt van de gelegenheid gebruik mevrouw Van Dijk dank te betuigen voor het vele werk dat zij heeft gedaan in de tijd dat haar man ook nog penningmeester van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens was (naast die van het penningmeesterschap voor de Stichting Groninger Molenvrienden). Ze heeft onder meer vele honderden accerpt-girokaarten ingetypt. Terecht werd mevrouw Van Dijk in de bloemetjes gezet.

Na de pauze, waarin de consumpt werden aangeboden door de vereniging, ging onze penningmeester, de heer Lammert Groenewold, over tot het vertonen van molendia's.

Hij had zijn lezing opgebouwd op een manier, die veel waardering kreeg. De goede dia's gaven namelijk vooral een indruk over de onderdelen van molens en de werking ervan.

Hij bepaalde zich daarbij niet alleen tot molens uit de provincie Groningen, ook opmerkelijke zaken bij andere molens werden in beeld gebracht en toegelicht. Ook was het interessant verschillende molenactiviteiten geprojecteerd te zien: restauratiewerk, papiermaken in de papiermolen "De Schoolmeester", zeil voorleggen door Groninger vrijwilligers tijdens een excursie, het werk in een zaagmolen, enz.

Als een indrukwekkende molen kwam weer naar voren de torenmolen van Zeddam, met bijv. een muurwerk van 2,77 meter dikte.

Aardig was zeker, dat ook een aantal oude (zwart-wit) dia's werden getoond van onbekende molens. Om die vraagtekens weg te

werken hadden we een grootmeester op dat terrein in de zaal zitten: de heer W.O. Bakker uit Harkstede.

De voorzitter sprak zeker mede namens de zaal waardering uit, toen hij de heer Groenewold bedankte voor de vertoning en voor de toelichting van hem en van de heer Bakker.

Bij de rondvraag informeert de heer Kruit naar de bilcursus. Die zal inderdaad weer worden gegeven, want er zijn al zo'n twintig aanmeldingen. Dit onderwerp zal verder worden besproken tijdens de komende vrijwilligersavond te Bourtange.

De voorzitter sluit de vergadering te 22.30 uur.

L.H. Brink
en
B. Jongsma

- - -

VRIJWILLIGE Excursie vrijwilligers-in-opleiding

door W.H. Huizenga te Usquert

Onze instrukteur, de heer B. Dijk, organiseerde ook dit jaar weer een excursie. Deze keer ging het naar de provincie Gelderland op zaterdag 7 april 1984.

Tegen kwart over zeven werd er vertrokken met in totaal 13 personen. Het eerste doel op deze dag was de gesloten standerdmolen "Den Olden Florus" van Terschuur. Onderweg naar Terschuur begon het wat te regenen, maar later klaarde het toch wat op. In Terschuur bleek men inmiddels met de herbouw van de meelfabriek te zijn begonnen die het vorig jaar afbrandde, maar waarbij de aan de overzijde van de weg staande standerdmolen gelukkig gespaard bleef. Aangezien we een dag met vrijwel geen wind hadden, kon natuurlijk niet op draaiende molens worden gerekend. De onderbouw van de standerdmolen werd eerst bekeken, waarbij we konden zien dat de stander niet op de kruisplaten rust. De stander wordt gedragen door de steekbanden. Ook de zetel konden we hier mooi zien zitten. In de kast viel het op dat er maar weinig ruimte in zo'n standerdmolen zit. Desondanks zitten er in deze molen twee koppels stenen met een dubbel bovenwiel. De molen heeft een houten as met gietijzeren askop en Bremerroeden, Vlaamse vang met evenaar. Nadat de molen bekeken was werd de naast de molen liggende oude stander bekeken. Duidelijk was te zien hoe de zetel met zwaluwstaartverbinding op de stander bevestigd heeft gezeten.

Hierna gingen we via Ede en met een rondrit door Arnhem naar Zevenaar, waar we de torenmolen "Buitenmolen" een bezoek brachten. We werden verwelkomd door molenaar J. Mallisse, de examinerator van het molenaarsexamen, die ons de werking van de molen heeft uitgelegd. De torenmolen, die zoals dat officieel heet een beltmolen is, stond met vier volle zeilen en met de vang in het korte sabelijzer op wind te wachten. De romp van de molen is van $\pm$ 1600,

De torenmolen "Buitenmolen" te Zevenaar.

malen. De waterradmolen is waarschijnlijk niet meer in gebruik. Door de ramen van de molen ziet men dat de molen vol allerlei goederen ligt. De spinnekop, afkomstig uit Friesland, is hier in 1969 herbouwd en is voorzien van fokwieken Ir. Fauël. De molen heeft een stalen vijzel die zowel door de wind als elektrisch kan worden aangedreven. In het molentje konden we onze theorie eens goed testen.

Hierna gingen we verder op weg naar Zeddam. Onderweg kwamen we de ronde stenen beltmolen "Rembrandt" te Kilder voorbij. Deze molen met op de binnenroede Ten Have-kleppen met Van Bussel-neus bleek niet meer in goede staat te zijn. De windvang is ook gedeeltelijk weg door de hoge silo's van het maalbedrijf vlak naast de molen.

In Zeddam aangekomen gingen we naar de enorme belt-torenmolen 'Grafelijk Bergsche Korenmolen', gebouwd in ± 1450. Buiten zagen we al dat de molen niet in beste staat verkeert, aangezien de ingang in de belt is gestut. Toen we via de dikke muren in de

het gaande werk en de kap zijn van 1969. De molen is van binnen niet origineel, dit is o.a. te zien aan de stalen balken.

De molen heeft een houten as en verbeterd Engels kruiwerk. Het kruiwerk wordt bediend via grote kamwielen en rondsels op een houten tandkrans. Het kruien kan met de hand via een rondgaande ketting op de molenbelt geschieden. Dit is echter een heel werk, als men bedenkt dat 1 meter van de ketting de kap ongeveer 1 cm doet verschuiven. Het kruien gebeurt daarom elektrisch.

Veel indruk maakte ook hier weer de enorme houten as en de enorme ruimte in de grote kap. Onder in de molen staat een oude gasmotor.

De reis werd vervolgens voortgezet naar Laag-Keppel waar zich een onderslag-waterradmolen bevindt met een spinnekop, die het water van het vijvertje bij de waterradmolen in de Oude IJssel kan uit-

molen kwamen werden we gegrepen door de sfeer die zich in deze molen bevindt. Een prachtige molen met helaas een wat platte kap. Via oude trappen kwamen we boven in de enorme kap en wat hier vooral opviel was de kruiinrichting. De kap heeft een rollenkruierwerk dat wordt aangedreven via twee grote gaffelwielen met touw en een rondsel op een houten tandkrans. Een binnenkruier dus, maar wel een ander soort dan de binnenkruiers van Noord-Holland. Op de kap is een windvaan die ook in de kap laat zien van welke richting de wind komt. In de molen een houten as met zoals we eerst dachten een gietijzeren kop, maar molenaar Dick Zweers legde ons uit dat de houten as in 1875 is geplaatst. In 1888 was waarschijnlijk de askop verrot. Men heeft toen een gietijzeren as uit de Zaanstreek gekocht en men heeft de askop van de houten as afgezaagd. De houten as is toen verder voor een gedeelte ingezaagd en hierin is de complete gietijzeren as geplaatst. Het is te zien tot hoever de gietijzeren as in de houten as zit. Het achterste gedeelte is alleen van hout. De houten as zit met stroppen om de gietijzeren as geklemd. Helaas is deze molen niet meer te kruien of te draaien. Over een restauratie wordt al enige jaren onderhandeld met de eigenaars van de molen, die behoort bij het kasteel 's-Heerenberg. De vlucht van deze molen is 26,40 m, de roeden zijn oudhollands opgehekt. Boven uit de molen hadden we een prachtig uitzicht over Zeddam met op de achtergrond de witte stenen beltmolen "De Volharding", gebouwd in 1891. Deze molen die in 1941 werd onttakeld, werd in 1979 geheel gerestaureerd. De molen is oudhollands opgehekt met windborden.

De ronde stenen grondzeiler van Braamt in rouwstand.

De tocht werd voortgezet naar Braamt. Hier werd de grondzeiler uit 1830 een bezoek gebracht. De ronde stenen molen met het wieksysteem Beckers op de binnenroede stond in de rouw, dit in verband met het overlijden van een oom van molenaar Koenders. De kap van deze molen kruit op een neutenkruierwerk. Aangezien er tussen de penbalk en de korte spruit geen vloer is aangebracht, was goed de keerkuip met de keerneuten te zien. Aan de keerkuip en de overring was te zien dat deze molen aan enig herstelwerk toe is. De molen heeft een verzwaarde gietijzeren as met een erg klein bovenwiel met stalen bandvang. Ook heeft deze molen, evenals de molens van Zevenaar, Laag-Keppel en Zeddam, een vangtrommel.

Via Doetinchem, waar we de ronde stenen grondzeiler "Aurora" en

de gerestaureerde ronde stenen stellingmolen "Walmolen" voorbijkwamen, werd de tocht voortgezet richting Vragender. Onderweg bij Varsseveld zagen we draaiende wieken. Zou er dan toch wind zijn? Het bleek de ronde stenen stellingmolen "De Engel" te Varsseveld te zijn met vier volle zeilen en windborden. Verder kwamen we nog langs de achtkante houten beltmolen "Hermien" te Harreveld. Deze mooie molen, geheel bekleed met eikehouten schaliën en voorzien van een oud-hollands opgehekt wiekenkruis, verloor in 1981 haar wiekenkruis door asbreuk. In maart 1983 werd een nieuwe as gestoken.

Bij Vragender aangekomen zagen we de molen "De Vier Winden" al staan. De molen stond stil met het wiekenkruis op het noordwesten. Hoog steekt deze

achtkante met riet gedekte molen met vierkant onderstuk boven de huizen uit. Deze molen, gebouwd in 1869 te Stedum als poldermolen is in 1958 hier neergezet als korenmolen. De molen heeft een Groninger stelling met schoren en schrankschoren. De lange spruit is bij de herbouw vóór het bovenwiel geplaatst. Direct bij het binnenkomen ruikt men dat men in een in vol bedrijf zijnde molen komt. Onder in de molen bevinden zich twee koppels stenen, die elektrisch worden aangedreven. De gehele onderbouw is trouwens een modern maalbedrijf. De molen bezit verder een koppel stenen, dat op windkracht wordt aangedreven en bij het spoorwiel blijkt dat ook de stenen onder in de molen op de wind zouden kunnen draaien, want bij inschakeling van de stroom draait een uit het werk gezette schijfloop van de maalspil mee. De molen heeft fokwieken met op de binnenroede het Ten Have-wieksysteem. De kap kruit via een rollenkruierwerk, dat zich bevindt tussen twee stalen U-balken die rondgewalst zijn. Volgens molenaar Frans Gunnewick kruit dit erg licht.

De korenmolen "De Vier Winden" te Vragender.

De molen mocht draaien, maar de kap moest wel 180 graden om. Geen probleem, zei de heer Gunnewick, we duwen de staart zo even om. Met vereende krachten werd de molen op de zuidoosten-wind geduwd. De kruillier werd niet gebruikt. Toen de staart werd vastgezet, werd nog iets apart van deze molen duidelijk. Om het raggen van de lichtlopende kap bij het draaien tegen te gaan, heeft men een systeem ontwikkeld dat bestaat uit een ketting van de voorste gedeelten van de voeghouten via de U-balk, waarin de rollen van het kruiwerk lopen, naar de staart waar de ketting wordt strakgetrokken en vastgezet.

Na het lichten van de vang (met wipstok en korte sabelijzer) en het dichtdraaien van de Ten Have-kleppen begon de molen, mede dank zij de fokwieken, te draaien.

Op verzoek van o.a. Ties Kalk werden de zeilen van de buitenroede op de juiste manier geklampt.

Molenaar Gunnewick liet ons nog twee oude dieselmotoren zien, die in aparte gebouwen naast de molen staan opgesteld. Met de ene dieselmotor met een vermogen van 240 pk werd vroeger elektriciteit opgewekt. De generator is nog aanwezig.

De thuisreis werd hierna aangevangen. Via Eibergen, Hengelo, Ommen (waar we langs de twee van de daar nog aanwezige drie molens reden) en Balkbrug (verplaatste stellingmolen) werd naar Pesse gereden, waar we hebben gegeten.

Tegen acht uur kwamen we zeer voldaan en met vele indrukken weer in Groningen aan. De heer Dijk en de beide chauffeurs werden hartelijk dankgezegd voor deze mooie dag.

W.H. Huizenga

- - -

Over het optempelen van de bovenas (2)

door Dietrich Janßen uit Emden (Dld.)

(N.B.: De voorgaande waarschuwing in de vorige Zelfzwichter blijft natuurlijk van kracht!)

Door onze Oostfriese molenvriend Dietrich Janßen kregen we een reactie toegestuurd op het artikel van Martin E. van Doornik in de vorige Zelfzwichter.

De heer Janßen wil ons daarbij opmerkzaam maken op een veel eenvoudiger methode om de as op te tempelen, zonder gebruikmaking van zware werktuigen.

Hij schrijft ons:

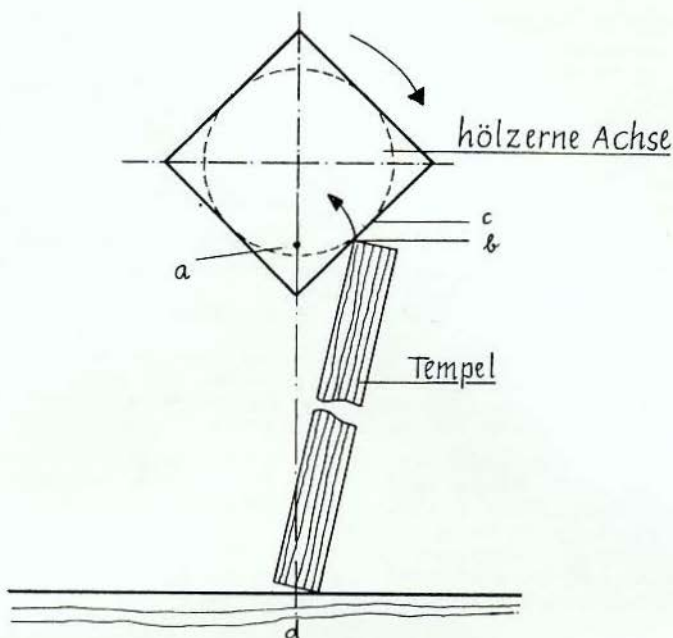
Het optempelen kan met een eenvoudig stuk rondhout, de tempel, zoals op het bijgaande schets is weergegeven, geschieden. Deze balk moet een lengte van ongeveer 1 à 1½ meter hebben.

Hoe te handelen:

De bovenas wordt eerst een beetje teruggedraaid, zo, dat een rib van de as recht op de denkbeeldige middellijn staat.

Dan plaatst men de tempel op de tempelbalk, die onder de windpeluw en de stormbalk ligt.

Deze standplaats moet door andere balken tot op de kapzolder

gestut worden. Op de kruiring mogen geen balken gezet worden, omdat deze anders door het gewicht samengedrukt zou worden. De kap zou dan nog maar slecht gekruird kunnen worden. De precieze lengte van de tempel moet proefondervindelijk worden vastgesteld.

Hij moet op een rechte kant, ongeveer op punt b, onder de as gezet worden, opdat hij door de as wordt meegenomen. IJzeren assen hebben soms een aangegoten plat vlak. Nu moet iemand de tempel vasthouden, waarvan het onderste punt staat op het punt, waar de loodlijn vanuit het midden van de as de tempelbalk raakt, in punt d. Iemand anders draait nu het gevlucht in de normale draairichting. Wordt de tempel niet meegenomen, dan moet hij een beetje korter gemaakt worden. Door het draaien richt de tempel zich op tot het hoogste punt bereikt is. De halssteen wordt dan tot de juiste hoogte gebracht met kwastvrije, vurehouten plankjes.

Soms moet dit hele proces nog eens herhaald worden. Men moet er om denken, dat de tempel precies recht op de as staat, dus een beetje schuin naar achteren, omdat anders het gevaar bestaat, dat de as zich bij het optempelen naar voren of naar opzij zal bewegen. Als de halssteen in z'n geheel verwijderd moet worden (bijv. oude steen door nieuwe vervangen), is het raadzaam de roede aan de onderkant ook te stutten, opdat de as vast in z'n geheven stand blijft staan. De vang moet, zoals bij Van Doornik beschreven, worden gelicht. Met deze methode werd, in elk geval bij één molen, de as met goed gevolg opgetempeld.

De eigenlijke gang van zaken werd door molenmaker Hermann Op de Hipt in zijn boek 'Windmühlenpraxis' beschreven.

Glück zu!

Naschrift redactie:

Desgevraagd deelde oud-molenmaker Chris Bremer ons mede, dat de beschreven methode vroeger ook hier wel is toegepast. Modern gereedschap heeft die methode wat in de vergetelheid gebracht.

B.J.

Ik ben onze Oostfriese molenvriend zeer erkentelijk voor zijn interessante artikel als antwoord op mijn artikel over het optempelen van de bovenas. Ik heb echter in mijn eentje gewerkt en de as met het bovenwiel en het wiekenkruis is veel te zwaar om een houten tempel te gebruiken, die verpletterd kan worden. De dwarse wind kan druk uitoefenen op de geopende zelfzwichting van de horizontale roede, zodat de tempel kan omvallen. De molen heeft een vlucht van 22,65 meter.

M.E.v.D.

- - -

Spinnekop-korenmolens

door B. van der Veen Czn.

Dankzij de heer B. van der Veen Czn. konden wij in 'De Zelfzwichter' 3/83 een oude begroting voor de eventuele herbouw van de molen te Pewsum (ten noordwesten van Emden) publiceren.

Het blijkt dat in 1824 voor ruim tienduizend gulden een nieuwe molen kon worden gemaakt met vier maalstenen, een pelsteen en drie oliestenen.

Daarenboven werd aandacht besteed aan een kokermolen te Velge of Vellage in de Landkreis Leer. Voor deze molen - een spinnekop-korenmolen - werd een vergelijking getrokken met de vroegere spinnekop-korenmolen van Klimp te Overschild, afgebeeld op pag. 109 van het Groninger Molenboek.

De heer Van der Veen vult nu aan:

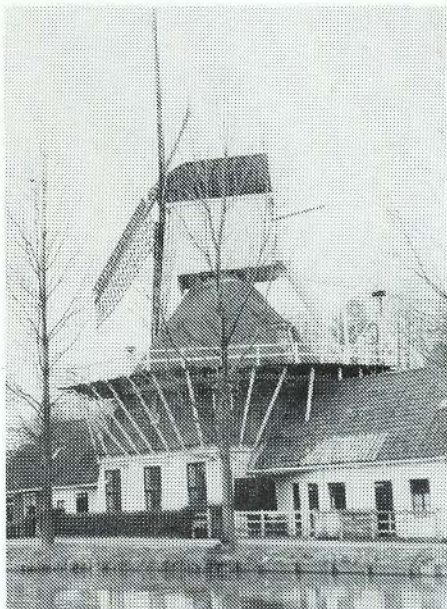
Het is gebleken dat een dergelijke molen in ons land geen bijzonderheid was. Ze kwamen zelfs vrij veel voor, zonder of met een stelling. Van oorsprong is de wipmolen of spinnekop, zoals wij die in het noorden van ons land noemen, een poldermolen, waarvan wij de oorsprong moeten zoeken in de streek van de zogenoemde 'Waarden', in de provincies Zuid-Holland en Utrecht, met name de Alblasserwaard, de Lopikerwaard, de Krimpenerwaard, de Vijfheerenlanden, de Tielerwaard en het Land van Altena.

De serie 'Nederlandsche molens in oude ansichten' - drie deeltjes - geeft de volgende voorbeelden van wipmolens die geen waterlossende functie hadden:

- Deel 1, pag. 73 - Jaarsveld in de Lopikerwaard (Utr.)
- Deel 2, nr. 49 - Est in de Tielerwaard (Gld.)
- 50 - Persingen, gemeente Ubbergen (Gld.)
- 70 - Abbekerk, gemeente Abbekerk (N-H)
- 71 - Broekerhaven, gemeente Bovenkarspel (N-H),
dit was een wip-zaagmolen.
- 72 - Koog aan de Zaan (N-H), ook een wip-zaagmolen.
- 76 - Den Burg op Texel, volgens een oude tekening
uit 1669.
- 88 - Giessen-Nieuwkerk in de Alblasserwaard,
wipkorenmolen met stelling.

- nr. 110 - Noordwelle op Schouwen (Zld.)
 Deel 3, nr. 63 - Tienhoven (Utr.), wipkorenmolen met stelling
 uit 1669.
 70 - Petten (N-H)
 71 - Koog aan de Zaan (N-H), wipmolen met stelling,
 gebouwd in 1921 (!).

Nu zijn nog wipkorenmolens in Hazerswoude (Z-H) en "'t Haantje" te Weesp (N-H). Verder hebben nog bestaan de wipkorenmolens in Haarzuilen (Utr.), Lage Vuursche (Utr.), in Benschop in de Lopikerwaard (Utr.) en te Kamerik en Zegveld, beide ten noorden van Woerden.

De wipmolen met stelling "'t Haantje" te Weesp, gebouwd in 1820.

In het Groninger Molenboek wordt behalve de vroegere molen van Klimp te Overschild ook nog genoemd die van Moes te Den Horn, gesloopt in 1926. Er zijn echter meer geweest in de provincie Groningen. In het dorp Grootegast, in het Groninger Westerkwartier, heeft sedert 1818 op het perceel aan de Heereweg, sectie D nummer 46, een boekweit- en pelmolen gestaan, te weten een spinnekop met een vlucht van 46 voet, dus ongeveer 14 meter. Hij stond op en in een behuizing. De molen had een koppel boekweitstenen en twee pelstenen. Volgens het schoolmeestersverslag van 1828 een koppel boekweitstenen, aangedreven door de wind, later door paarden. In 1831 had de molen ook nog twee pelstenen, die door de wind werden aangedreven. Sedert 1800 was de eigenaar Jacob Jans Mulder.

Verder was er een spinnekop-korenmolen met stelling, gebouwd van hout op stenen onderbouw, houten kap, genaamd "Eendracht" te Zevenhuizen aan de Jonkersvaart zz, 250 meter ten westen van Zandwijk. Gebouwd 1892, afgebroken 1910. Eigenaar was Roelf Voortman.

Jaarverslag 1983

STICHTING GRONINGER MOLENVRIENDEN

door B. Jongsma

Bestuurssamenstelling

De samenstelling van het bestuur bleef onveranderd als volgt:

T. de Jong te Hoogkerk	- voorzitter;
B. Jongsma te Groningen	- eerste secretaris;
J. van Dijk te Groningen	- penningmeester;
B. Dijk te Aduard	- technisch adviseur;
L.H. Brink te Haren	- tweede secretaris;
W.O. Bakker te Harkstede	- bestuurslid;
R.J. Clevering te Eenrum	- bestuurslid.

De vier eerstgenoemden vormen het dagelijks bestuur.

Financiële steun

Wij danken onze financiële steun in de eerste plaats aan het provinciaal bestuur, waarbij het beleidsplan 1982-1986 tot basis dient. Verder werd bij het overnemen van molens met de desbetreffende gemeentebesturen overeengekomen dat wij voor het jaarlijkse onderhoud per molen een gemeentelijke tegemoetkoming ad f 5.000,- ontvangen. Aldus ontvingen wij van de gemeente Eenrum f 10.000,- voor de korenmolens "De Lelie" te Eenrum (32) en "De Vier Winden" te Pieterburen (34); van de gemeente Bierum f 5.000,- voor de ambachtelijke korenmolen "Ceres" te Spijk (18) en van de gemeente Hefshuizen f 5.000,- voor de poldermolen "Goliath" in de Eemspolder (122). Voor hetzelfde doel keerde de gemeente Ulrum f 2.000,- uit voor onze lesmolen "De Onderneming" te Vierhuizen (123).

Wij spraken van een tegemoetkoming, omdat - zoals in het voorgaande jaarverslag al werd onderbouwd - voor normaal jaarlijks onderhoud per molen f 11.000,- nodig is. Daarenboven stonden en staan wij - met uitzondering van "De Lelie" te Eenrum - voor de situatie dat moet worden gewerkt aan het inhalen van een achterstand in het onderhoud. Dit zien wij overigens als een dankbare taak. Op deze wijze hebben we al enkele kostbare restauraties voorkomen, die zich zonder ingrijpen na een gering aantal jaren zouden hebben aangediend.

Ook bij het toepassen van de subsidieregeling voor het jaarlijkse onderhoud van windmolens ondervinden wij de medewerking van eerderbedoelde gemeenten, met de aantekening dat bij één gemeente uitbetaling van haar aandeel achterwege bleef. Deze subsidieregeling steunt het jaarlijkse onderhoud maar in zeer beperkte mate, omdat het rijk (en in navolging daarop provincie en gemeente) subsidie toekent op een maximum van f 3.000,- voor een in bedrijf zijnde molen. Het verheugt ons dat vanuit de Nederlandse molenwereld en vanuit het provinciaal bestuur van Groningen aandrang op verbetering van deze regeling plaatsvindt. Immers mag men stellen dat het molenbestand in de eerste plaats door geregeld

onderhoud zoveel mogelijk in stand moet worden gehouden, nu in het algemeen mag worden gesteld dat de Rijksdienst voor de Monumentenzorg over een jarenlange periode geen restauratiesubsidies meer zal toekennen.

Laatsbedoeld gegeven noopt ons tot een voorzichtig en minder spectaculair beleid. Wel konden wij bij twee onzer molens ("Goliath" en "Ceres") een vrij omvangrijke verbetering ter hand nemen met toepassing van de 'Klein Herstel-regeling' uit het I.S.P.-fonds (Interprovinciaal Structuurplan noorden des lands). Helaas is het sinds het einde van 1982 niet meer mogelijk op die manier restauraties te beginnen, omdat de rubriek 'monumenten' uit genoemd fonds verviel.

Ook kwam een einde aan de toepassing van het besluit verfijning algemene monumenten. Deze regeling, verfijningsregeling genoemd, stelde de desbetreffende gemeente in staat 30 % in een molenrestauratie bij te dragen.

Dankbaar zijn we dan ook voor het feit, dat een aantal - zij het een verminderd aantal - gemeenten ons met een kleine jaarlijkse bijdrage steunen, terwijl uiteraard de jaarlijkse steun van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens niet onvermeld mag blijven.

Samenwerking met de plaatselijke molenstichtingen

In voorafgaande jaarverslagen hebben we onze overkoepelende functie toegelicht. De meer plaatselijk werkende molenstichtingen zijn: De Slochter Molenstichting,

Molenstichting De Meeuw en Joeswert, gemeente Ezinge,
Molenstichting Hunsingo en Omstreken en de
Molenstichting Oldambt.

Met alle stichtingen bestaat een goed contact. Als actuele molenverbeteringen daartoe aanleiding gaven, keerden wij op aanvraag bijdragen uit. Dit jaar waren er slechts twee aanvragen: voor een nieuwe roede in de korenmolen "Windlust" te Overschild (22) en voor de verbetering van het muurwerk van de korenmolen "De Meeuw" te Garnwerd (36). In beide gevallen betaalden wij f 2.000,- uit.

Verhouding met diverse moleninstanties

De samenwerking met de Provinciale Groninger Molencommissie is indertijd gestructureerd in die zin, dat de molenvrienden een lid aangewezen hebben in de Provinciale Groninger Molencommissie, terwijl omgekeerd de secretaris van die commissie deel uitmaakt van het bestuur van onze stichting en van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens. Toen de secretaris van die commissie aan het eind van het verslagjaar met toepassing de regeling vervroegde uittreding (VUT) de provinciale dienst verliet, hadden nog geen aanpassingen op de veranderende situatie plaatsgevonden.

'De Zelfzwichter', het orgaan van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens en van de Stichting Groninger Molenvrienden, verscheen vier keer.

Ook in 1983 hadden wij meermalen contact met moleneigenaren, wanneer het ging om het aanstellen van vrijwillige molenaars of over een watermolenaarswoning.

Onze stichting had vooral regelmatig contact met de vereniging 'De Hollandsche Molen' waar het ging over het verbeteren van de korenmolen "De Zwaluw" te Zuurdijk (66), eigendom van 'De Hollandsche Molen' en in beheer bij onze stichting. Voor bedoeld verbeteringsplan werd gebruik gemaakt van de 'Klein-Herstel-regeling'.

Op de 11^e Nationale Molendag op 7 mei 1983 draaiden in de provincie Groningen bijna 50 van de 82 windmolens. Dit - landelijk gezien - gunstige resultaat kwam vooral door toedoen van de vrijwillige molenaars tot stand.

Op het voorstel van 'De Hollandsche Molen' om meer vaste molen-draai-zaterdagen te houden, waarbij gedacht wordt aan alle eerste zaterdagen van mei tot en met september, haken wij graag in. Zulke voor bezoek open staande molens voeren een blauwe wimpel of een vlag op of bij de molen.

Zoals we wel eerder hebben gemeld, hechten wij waarde aan het zoveel mogelijk handhaven van de twee-eenheid: poldermolen/mulderswoning. Dit om landschappelijke en historische redenen, maar zeker ook voor het tegengaan van vernielingen aan de molen. Wij leveren dan ook een grote inbreng bij het streven naar een renovatie van de woning bij "De Eolus" aan het Aduarderdiep (3). Helaas kwam het nog niet tot een daadwerkelijke aanpak. Onze stichting bezit één watermulderswoning, die bij de "Goliath" in de Eemspolder. Deze is tegen een geringe tegemoetkoming voor bewoning ter beschikking gesteld.

De molens, in het bezit van de Stichting of andere stichtingen
(de nummering is die van het Groninger Molenboek)

18. Koren- en pelmolen "Ceres" te Spijk,

gemeente Bierum. De verbeteringswerkzaamheden, die gedeeltelijk worden gesubsidieerd dankzij de vaker genoemde 'Klein Herstel-regeling', zijn nog niet voltooid. Zeker ook terwille van de veiligheid moet - zoals uit een onderzoek is gebleken - de zeer oude Potroede worden vervangen. De nieuwe roede zal worden voorzien van zelfzwichting en een stroomlijnneus met Bremer-remklep. Dit betekent een aanzienlijke uitbreiding van het programma, dat tot doel heeft deze molen, die in werking wordt gehouden door de ambachtelijke molenaar R. Keizer, zoveel mogelijk op peil te brengen.

20. Zaagmolen te Bovenrijge,

gemeente Ten Boer. Alles is geregeld om dit monument weer in ere te herstellen; alleen het geld ontbreekt. Hopelijk wordt in 1984 het financieel mogelijk tot (een begin van) het karwei te komen.

21. De "Langelandster Watermolen" te Garmerwolde,

gemeente Ten Boer. In overleg met de eigenares, de Molenstichting Hunsingo e.o., werd deze molen geconserveerd door de kap en het achtkant met watervaste triplex te betimmeren. De verroeste en gevaarlijk geworden roeden werden uitgenomen. Het werk werd uitgevoerd door de molenmaker Medendorp uit

Zuidlaren, met medewerking van onze onderhoudsploeg en met onze financiële medewerking.

32. "De Lelie" te Eenrum.

Deze forse molen draagt niet alleen bij aan een fraai dorpsbeeld, maar dank zij een aktieve vrijwillige molenaar, ook tot verlevendiging ervan. De gemeente Eenrum heeft een woon-omgevingsverbeteringsplan opgesteld, waarbij ook de omgeving van de molen is betrokken.

34. "De Vier Winden" te Pieterburen, gemeente Eenrum.

De molenmakerij maakte dertien nieuwe ramen in de molen. Verder kreeg de molen een schilderbeurt.

122. Poldermolen "Goliath" in de Eemspolder,

gemeente Hefshuizen. De molenmakerij voerde diverse verbeteringen uit, terwijl ook deze molen een goede schilderbeurt kreeg. Ook werd opdracht gegeven tot een grondige verbetering van de rietbekleding, maar daar kwam de rietdekker in 1983 nog niet aan toe. Genoemde werkzaamheden worden gesubsidieerd volgens de 'Klein Herstel-regeling'. Er werden voor deze molen twee nieuwe zeilen besteld.

123. Lesmolen "De Onderneming" te Vierhuizen,

gemeente Ulrum. Ook voor deze molen werden twee nieuwe zeilen besteld. Gewoonlijk vindt de opleiding van vrijwillige molenaars hier plaats.

126. Standerdmolen te Ter Haar,

gemeente Vlagtwedde. De gemeente Groningen is eigenares van deze bijzondere molen, doch overweegt hem na restauratie van de hand te doen. In dat verband vond overleg plaats tussen wethouder Berger, de Provinciale Groninger Molencommissie en onze stichting.

Bestuursvergaderingen

Het bestuur hield in goede sfeer zijn 36^e tot en met 40^e vergadering. Daarenboven vond soms overleg tussen leden van het dagelijks bestuur plaats.

B.J.

- - -

Oproep voor molenliefhebbers / amateurfilmers

Wie van onze leden, die tevens amateur-filmer is, voelt er voor een "Groninger molenfilm" te maken?
Dit is al eens gedaan door Derk Jan Tinga. Hij maakte de bekende film van de Krimstermolen.
Met het bestuur wordt een onkosten-vergoedingsregeling afgesproken.
Voor nadere inlichtingen kunt u telefoneren met onze voorzitter: 050 - 565953.

Nationale Molendag 1984

Op 12 mei j.l. werd de jaarlijkse Nationale Molendag gehouden, nu voor de twaalfde keer. We hebben de indruk dat er wel eens meer aandacht is besteed aan de Landelijke Fietsdag en de Nationale Molendag. Het fietsen krijgt vaak meer aandacht dan de molens. Overigens was het deze keer geen weer om aangenaam te fiesten. Opvallend was de sterke noordoosten-wind.

De Regionale Omroep besteedde wel enige aandacht aan de fiets- en molendag. In dat programma werden onder meer de korenmolens "Joeswert" te Feerwerd (een der Groninger molens met een ambachtelijke molenaar) en de meest toeristische molen van Groningen, "De Meeuw" te Garnwerd, vermeld. De eerste kreeg die dag een goede belangstelling, zo deelde molenaar Rolf Wassens ons mee. Er kwamen ongeveer 80 bezoekers, uiteraard ook wel om korenmolensmeel te kopen. "De Meeuw" kreeg zo'n 160 bezoekers te verwerken. We laten nu enkele medewerkers van 'De Zelfzwichter' aan het woord over hun bevindingen bij 'hun' molen.

12. Enna Laan - Berghuis en Gerard Koster op "'t Witte Lam" te Zuidwolde:

Dit keer eens een echte Nationale Molendag! Al jaren achter elkaar was het immers voornamelijk een landelijke fietsdag. Er was dan altijd weinig wind - dus ideaal voor fietsers - maar de molens waren haast niet aan de draai te krijgen. We hadden vandaag echter stralend zonnig weer met een fikse wind. De molen draaide volop, zodat het door de vijzel opgemaalde water er met kracht uitspoot. Vanaf "'t Witte Lam konden we ook de "Wilhelmina" in Noorderhoogerbrug, de "Aeolus" in Adorp en de "Germania" in Thesinge zien draaien. De molen genoot een goede belangstelling, want we hebben zo'n 86 bezoekers gehad. We zijn voor het eerst begonnen met een giftenpot. Door deze glazen pot op een goed in het oog lopende plaats te zetten en er vooraf alvast wat geld in te stoppen bleek dit vrij veel navolging op te leveren. We kunnen terugzien op een zeer geslaagde molendag.

42. Henk Berends op "De Eendracht" te Sebaldeburen:

Zaterdag 12 mei was een molendag bij uitstek. Lekker veel wind en toch zon. Bij de poldermolen "De Eendracht" kwamen een honderdtal mensen een kijkje nemen. 's Morgens stagneerde de toeloop wat, veroorzaakt door de toch misschien wel te harde wind. Veel fietsers zijn er dan ook niet geweest. Eenmaal de harde wind getrotseerd konden de bezoekers koffie met cake krijgen en verder stickers en ansichtkaarten. Door de straffe wind kon de molen in vol bedrijf getoond worden. De vijzel ingeschakeld en de waterinlaat wijd open! Door artikel-tjes in plaatselijke streekbladen kwamen de mensen van overal, tot Nederlandse Canadezen toe. Al met al kunnen we terugzien op een zeer geslaagde molendag.

140. Folkert Graeler op de "Fortuna" te Noordhorn:

Voor het eerst deed de onlangs gerestaureerde en weer bedrijfsklare molen "Fortuna" te Noordhorn op Nationale Molendag mee. De molencommissie van Dorpsbelang Noordhorn had hierop vooruitlopend op woensdag 9 mei - in overleg met de hoofden van de scholen - een diavoorstelling georganiseerd. Deze diavoorstelling werd 's morgens op drie verschillende scholen getoond en kan worden beschouwd als een verlengstuk op de lesbrief van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens. Deze lesbrief is bij de scholen goed ontvangen.

Deze dia's werden gepresenteerd en van commentaar voorzien door Enna Laan-Berghuis. Ze heeft hier veel succes mee gehad, want veel ouders kwamen op 12 mei - naar aanleiding van de dia's - naar de molen om te kijken waar de druifjes nu wel zouden hangen en wat dat wel voor dingen konden zijn. Vrijwillige molenaar Lammert Groenewold hield 's avonds 9 mei een voordracht over molens met een bijzonder mooie diaserie. Het bezoek was gering, maar de mensen die er waren hebben het bijzonder mooi gevonden en de avond heeft wel weerklank gevonden.

Op zaterdag 12 mei is er - hoogstwaarschijnlijk naar aanleiding van het vorenstaande - veel bezoek op de molen geweest. Er kwamen 350 namen in het gastenboek. Op de molen werd meel, brood en foto's met een beschrijving van de molen verkocht. Voor het natje en droogje zorgde mevrouw Griffioen (o.a. koffie met slagroom).

De V.V.V. Zuidhorn had een fietsroute langs de molen georganiseerd en de "Fortuna" was tevens de laatste stempelplaats. Helaas was het V.V.V.-stempeltje zoek, maar de fietsers kregen een keurige sticker van de molen "Joeswert" te Feerwerd op hun kaart geplakt, wat bij de deelnemers zeer in de smaak viel. Voor onze ambachtelijke molenaar een goede reklame. Alles bij elkaar twee zeer geslaagde dagen!

2. Martin E. van Doornik op de "Aeolus" te Adorp:

Op vrijdag 11 mei 's middags ben ik nog even naar de molen geweest om diverse voorbereidingen te treffen voor de grote dag morgen. Alles nagekeken, kruien op de morgen verwachte windrichting, smeermiddelen, een tafel uit mijn keuken thuis hier neergezet voor verkoop van molenmeel, stickers, ansichten, etc. Alle zolders zijn schoongeveegd. Klimmen in de wieken om de zelfzwichting na te kijken.

Die zaterdag 12 mei is een dag waarnaar vele molenaars hebben uitgekeken; voor mij als gediplomeerde vrijwilliger de eerste keer. Reeds aanwezig om 9.15 uur op de molen. Daar ik de molen gisteren al gereed heb gemaakt, hoefden slechts de roedketting en de bliksemafleider los en de pal en de steenschijffloop uit het werk gezet te worden en dan de vang los. De mooie wiekendrager draaide met geheel geopende zelfzwichting zonder steekborden (oudhollandse voorzomen) zo'n 60 enden. De kap staat met opzet iets uit de wind vanwege de sterke windkracht 7 noordoost. Fraai weer, helder en blauwe lucht zonder één spatje wolk.

Na tien uur zag ik de andere molens in mijn omgeving draaien:

De "Krimstermolen" te Zuidwolde, de "Zilvermeeuw" te Onderdendam, "'t Witte Lam" te Zuidwolde, "Joeswert" te Feerwerd, "De Meeuw" te Garnwerd en de "Wilhelmina" te Noorderhoogebrug. "De Eolus" aan het Aduarderdiep stond stil. De beide korenmolens van Winsum draaiden wel, maar waren door het geboomte niet te zien. Verder waren nog de kale roeden van de arme molen van Wetsinge en van de "Koningslaagte" te zien, beide wachtend op de restauratie.

Er was een fietsroute uitgezet, die ook langs de "Aeolus" voerde, maar er waren slechts enkele fietsers onder de totaal 48 bezoekers, die de molen hebben bezocht. In 1983 waren er 150 bezoekers! Heel bijzonder is het bezoek van de heer E. Ridder uit Assen, 66 jaar oud, wiens vader hier tot 1931 molenaar is geweest. De boerderij van J. Westerhoff op de Molenweg 11 was toen mulderswoning; het huidige muldershuis, waar nu de eigenaar D. Kruijer woont, is in 1938 gebouwd.

Mevr. Ina Martens, oud-gedeputeerde en voorzitter van de Provinciale Groninger Molencommissie, was ook hier. Ze deelde me mede, dat ze vandaag al enkele molens had bezocht, maar jammer genoeg stond 'n prima molen als de "Hollands Welvaart" in Mensingeweer (64) stil met de kap op het zuidwesten! Tijdens de gezellige gesprekken kwam ik erachter dat zij al jarenlang 'n molenliefhebster is van Groninger molens, maar.... niet eens lid van onze Vereniging! Aanmelden is hier ook mogelijk, nou dat deed ze.

Ongeveer om vijf uur werden de meeste molens uit de omgeving stopgezet, maar ik ging door tot half zeven, in de hoop dat de laatste bezoekers per fiets kunnen binnendruipen. Dus in totaal 9 1/4 uur gedraaid. Mijn spullen werden via de lulluiken weer weggebracht en in mijn auto geladen. De mooie molendag zat er weer op. Een van de beste molendagen sinds jaren, maar jammer voor de fietsers met die windkracht 7.

- - -

Windbelemmering voor molens

door B. Jongsma

In 'De Zelfzwichter' nr. 18 van juni 1980 plaatsten wij een artikel over de strijd, die soms moet worden gevoerd om te voorkomen, dat sommige molens te veel last hebben of kunnen krijgen van bomen of gebouwen. Gelukkig konden we in de reeds aangeduide Zelfzwichter melden dat de desbetreffende overheden maatregelen namen om de windtoetreding tot een molen te verbeteren.

Wij noemen:

"Joeswert" te Feerwerd (35). Rondom het sportveld, dat dicht in de buurt van de molen ligt, stonden zeer hoge populieren, opgegroeid in een tijd dat de molen niet werkzaam was. De gemeente Ezinga ging in op de aanbevelingen van de eigenares: de Molentichting De Meeuw en Joeswert. Dit leidde tot het afknotten van ruim twintig populieren. Er waren nog meer bomen in de buurt,

die voor knotten of rooien door de gemeente in aanmerking kwamen. Dit is onlangs gebeurd. Ook nog niet lang geleden ging de Provinciale Waterstaat een aantal wilgen kappen langs de provinciale weg door Feerwerd. Uiteraard kan de "Joeswert" dank zij deze maatregelen de kosteloze windenergie heel wat beter benutten. Er zijn echter nog een aantal hoge bomen aan de andere zijde van het Oldehoofsterdiep in particuliere eigendom. Ook met deze particulieren wordt overleg gepleegd.

Landschappelijk verlies? Hierop kan worden geantwoord dat het om bomen gaat, die er vroeger niet gestaan kunnen hebben in verband met de noodzaak tot vrije windvang door de molen. Vroeger - toen de molens voor de economie nog van grote betekenis waren - domineerden de molens meer in het dorpsilhouet. Het is dus geen wonder dat de bordjes wat worden verhangen, nu de molen als levend monument herwaardering heeft gekregen.

Er zijn ook maatregelen genomen, respectievelijk werd er bij het opstellen van plannen rekening gehouden met de belangen van de molens in molenstad Winschoten (130 t/m 132) en de korenmolen te Ganzedijk (38). In deze en andere gevallen bleek het belangrijk dat get Gilde van Vrijwillige Molenaars 'molenbiotoopwachters' heeft aangesteld, onder wie de Winschoter vrijwillig molenaar B. Oomkens.

Het blijkt soms dat men bij het opstellen van bestemmingsplannen of beplantingsplannen (bijv. in ruilverkavelingen) eenvoudig niet aan het molenbelang denkt.

De "Wilhelmina" kijkt neer op de vele gerooide populieren.

Dat was ook het geval met de beplanting van de Eemshavenweg ter hoogte van de "Krimstermolen" (9). Dit wordt weer rechtgezet. We schreven ook al eerder dat populieren nabij de houtzaagmolen "Fram" te Woltersum (27) zijn omgevormd tot knotpopulieren. Ook zijn langs de rijksweg een aantal bomen in Noordhorn geknot, ter wille van de gerestaureerde "Fortuna" (140). Een molen die bijna tot verstikking werd gebracht door veel hoge populieren is de korenmolen "Wilhelmina" te Noorderhoogebrug (87). Geen wonder dat de eigenares - de Molenstichting Hunsingo en Omstreken - er bij de gemeente Groningen veelvuldig op heeft aangedrongen die populieren geheel of gedeeltelijk te kappen. Ook de inwoners van Noorderhoogebrug wilden de populieren liever kwijt. Welnu: halverwege mei '84 werd met het rooien begonnen. Het aanzicht op de molen is verrassend verbeterd en de vrijwilliger Dr. C. Pik kan heel wat meer vreugde beleven. De molen zingt, zegt men wel eens als hij goed draait. Dat kan de "Wilhelmina" nu vaker doen, als het kon ook van blijdschap.

Momenteel is er weer sprake van nieuwe plannen, waarbij het belang van twee ambachtelijke korenmolens in het spel zijn:

"De Hoop" te Haren (47) en "De Zwaluw" te Nieuwe Pekela (80), beide ronde stenen stellingmolens.

De familie Ekkelkamp, eigenares van de korenmolen "De Hoop" te Haren, kreeg te maken met het bestemmingsplan Molenbuurt. Deze molen werd na de tweede wereldoorlog door veel hinderlijke nieuwbouw omgeven, hetgeen ook de aanblik op een stukje historisch Haren ernstig benadeeld heeft. Wel heeft de molen aan de westzijde nog een betrekkelijk open gebied. Gelukkig maar, want molenaar A. Pieters kan zijn twee koppels maalstenen uitsluitend met de windkracht laten draaien. Het ene koppel is voor mengvoer, het andere voor volkorentarwemeel. Voor het meel is een goede afname in de winkel bij de molen. In deze veelzijdige winkel worden vooral artikelen op het gebied van huisdieren en tuinieren verkocht.

Toen eerderbedoeld bestemmingsplan door de gemeente Haren in inspraak werd gebracht, werd duidelijk dat er te weinig met het molenbelang rekening was gehouden. Aan de westzijde (aan de Vondellaan) waren zelfs twee hoge flats ontworpen; de verste van de twee op slechts 200 meter. Uitgaande van compromisastaven, bijv. die van 1 op 50, zou een flatgebouw van de bedoelde hoogte pas op een afstand van 350 meter moeilijk aanvaardbaar zijn. Ook het molenerf kwam er volgens het plan lang niet ongeschonden af. Aan de noordzijde van de molen was een parkeerplaats (zij het verdiept) op het bestaande molenerf ontworpen. Uiteraard was er voor de erven Ekkelkamp aanleiding om in het geweer te komen. Terecht konden zij aanvoeren dat de molen na de restauratie in 1975 zijn waarde dient te behouden; de windkracht is voor hem van levensbelang. De molen is voor het bedrijf een onmisbaar onderdeel. De bezwaren van de familie betroffen ook de aanleg van openbare paden over het molenerf.

Ook de Stichting Groninger Molenvrienden brachten op diverse punten bezwaren in, evenals de vereniging 'De Hollandsche Molen'. Genoemde vereniging wees daarbij op het rapport 'De Inrichting van de Omgeving van Molens' van augustus 1982. In dit rapport wordt op meer wetenschappelijke manier ingegaan op het vraagstuk onder welke omstandigheden de windhinder te ernstig is of niet.

Juist door het wetenschappelijke werk voor dit rapport is komen vast te staan, dat eerdergenoemde maatstaf van 1 op 50 voor het molenbelang te ongunstig is (Dit houdt in dat bijv. een object dat één meter boven de stelling, of boven de grond bij een grondzeiler, uitkomt tenminste 50 meter van de molen af moet staan). Men heeft meer inzicht gekregen in bijv. begrippen als turbulentie en ruwheidsklasse. Het rapport wordt door 'De Hollandsche Molen' via de post geleverd voor f 12,50. Het kantoor van de vereniging is gevestigd aan de Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam.

Veel uitwerking had een ingezonden stuk van de heer B. van der Veen Czn. in het Nieuwsblad v/h Noorden van 16 februari 1984. Vele inwoners van Haren toonden zich geschrokken en plaatsten in de winkel hun handtekening onder een protestaktie. Inmiddels heeft de gemeente Haren de binnengekomen reacties bevestigd en erop geattendeerd dat de wettelijke procedure voor de behandeling van het bestemmingsplan nog moet volgen.

Die procedure houdt onder meer in dat men binnen een bepaalde termijn (die in de verplichte advertentie in de krant wordt aangegeven) officieel bezwaar kan maken. Het is dus zaak hierop te letten; dat geldt ook in het algemeen voor bestemmingsplannen in de buurt van molens.

We zijn benieuwd in welke mate in het bestemmingsplan met de ingekomen opmerkingen rekening zal worden gehouden.

We noemden reeds "De Zwaluw" te Nieuwe Pekela, een druk in bedrijf zijnde ambachtelijke molen. De molen staat dichtbij het Pekelderdiep met de weg erlangs. Ook hierlangs een beplanting van hoge bomen. Haaks op die weg zal volgens plan een nieuwe weg worden aangelegd, ook voorzien van beplanting. Die weg zou nog dichter bij de molen komen dan de bestaande. Henk Pot is hier de jonge ondernemer van een druk bedrijf. Vader E.D. Pot, alweer sinds enkele jaren op de korenmolen-grondzeiler "De Hoop" te Kropswolde (52), is eigenaar. Laatstgenoemde heeft aan de gemeente Nieuwe Pekela een brief geschreven, waarin hij ervoor pleit met zijn molen rekening te houden. Dat heeft ook de Stichting Groninger Molenvrienden gedaan. Een reactie van het gemeentebestuur wordt tegemoet gezien.

B.J.

- - -

Molennieuws

(De nummers bij deze molennieuwtjes verwijzen naar het molennummer in de tweede druk 1981 van het Groninger Molenboek.)

13. Poldermolen "Koningslaagte" te Zuidwolde

Het is alweer vier jaar geleden, dat de eerste plannen voor herstel van deze poldermolen op tafel kwamen. Sindsdien is er tussen de Molenstichting Hunsingo en Omstreken, de gemeente Bedum, de provincie Groningen en het Rijk (in de vorm van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat) heel wat afgepraat.

Vorig jaar werd uiteindelijk de opdracht aan de molenmakerij Bremer/Dunning verstrekt, om voor een bedrag van een kleine ton de BWO-molen te voorzien van een geheel nieuw gevlucht

en om verdere herstelwerkzaamheden uit te voeren aan de kap, waaronder het aanbrengen van een nieuwe lange en korte spruit.

Tevens zal door de fa. Vos uit Glimmen de rietbedekking worden nagelopen en, waar nodig, hersteld.

De fa. Bremer/Dunning heeft inmiddels de nieuwe roeden (nr. 225 en 226) afgewerkt en klaar gemaakt voor transport.

De molen was oorspronkelijk uitgerust met een verdekkerde binnenroede (fabrikaat Gebr. Pot, Kinderdijk) en een verbusselde buitenroede, gecombineerd met de bekende Bremer-neusremkleppen.

Het nieuwe wiekenkruis zal in zijn geheel met het laatstgenoemde systeem worden uitgerust. Jammer, want het Dekker-wieksysteem is niet meer zo algemeen hier in het noorden. Gelukkig wordt de molen wel weer voorzien van de voor onze streek zo markante zelfzwichting. Gelukkig, want het zou de eerste molen niet zijn, die na een restauratie zijn zelfzwichting heeft verloren.

In onze volgende Zelfzwichter komen we op deze restauratie terug.

43. Korenmolen te Grijskerk

Al enige tijd kan deze molen met het merkwaardig vierkante houten onderstuk niet meer draaien. Wij namen even een kijkje

in de molen.

Van de wieken zijn alle windborden uitgenomen; de korte spruit en de koppen van de voeghouten zijn verrot. Volgens het Groninger Molenboek is de molen niet maalvaardig. Hoezo niet maalvaardig, staat helaas niet verder vermeld.

De steenschijfloop heeft geen wiggen meer om op de steenspil vast te maken. Laatstgenoemde mist zijn bovenstaats. De steenkuij ligt geheel gedemonteerd en de looper hangt in de steenkraan. Het koppel kunststenen met de onbruikbaar geworden maalkerven zal vermoedelijk vervangen moeten worden. Heel interessant is het bovenwiel met de zes plooiën en zijn kruisarmen zitten op

45 graden ten opzichte van het wiekenkruis, in overhekstand dus. Een bovenwiel met zes plooiën treft men alleen nog in de molens van Noorderhoogebrug (87) en Harkstede (97). De kap kruit op ijzeren rollen van erg kleine diameter. Het vierkante onderstuk - de molen stond vroeger als oliemolen in het naburige Niezijl - biedt enorm veel ruimte: drie zolders van circa 10 bij 10 meter boven elkaar, wat het ideaal voor een beroepsmolenaar zou kunnen zijn.

Gelukkig wordt er iets aan de slechte toestand van de molen gedaan. De molenmakersfirma Bremer/Dunning te Adorp heeft nieuwe onderdelen al klaar liggen onderin de molen en het zal niet meer lang duren totdat de molen zijn wieken boven de daken van Grijskerk de lucht zal beroeren. De gemeente Grijskerk - de eigenaresse van de molen - is van plan om op de begane grond in de molen een V.V.V.-kantoor voor Grijskerk en omgeving te vestigen.

Op 10 maart j.l. is de molen op het nippertje gered, toen een op nauwelijks drie meter afstand staande schuur met stro in brand was geraakt bij een wind in ongeveer de richting van de molen. Dank zij de moderne blusmiddelen van de brandweer werd het gevaar snel afgewend.

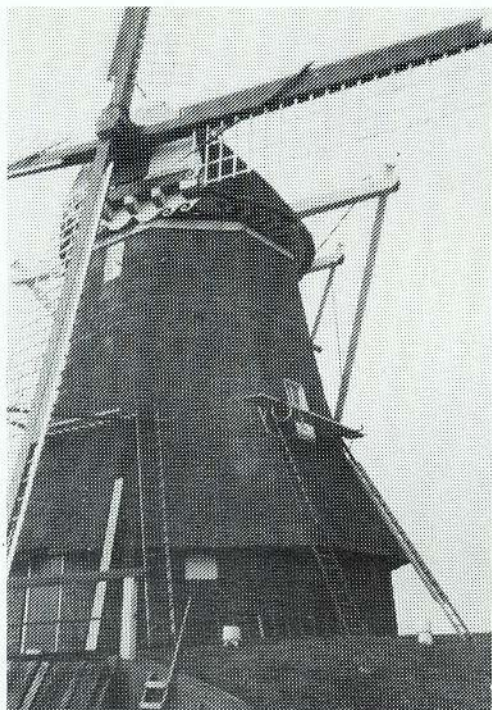
Op zijn foto in het Groninger Molenboek is helaas het karakteristieke onderstuk niet te zien; voor molenliefhebbers die deze molen nog niet hebben kunnen zien, plaatsen wij hier maar een foto.

122. Poldermolen "Goliath" in de Eemspolder bij Roodeschool

Het zogenoemde 'Klein Herstel' aan deze zeer stoer gebouwde poldermolen is voltooid. Vrijwillig molenaar Piet van Dijken volgde de laatste werkzaamheden en nam er foto's van; een tweetal ervan zijn hierbij afgedrukt. Op de detailfoto zit op de kap een dekstoel, verder zien we

Beeld van de rietdekwerkzaamheden aan de kap van de "Goliath".

enkele deknaalden en afvalriet. Het oude gaas is verwijderd, evenals de oude lamdraden. De foto's dateren van 28 maart. Op de foto met de molen staan de zuid-, zuidoost- en oostkant in beeld met de steigers. De bovenste kanten zijn hier op 22 maart al gereed gekomen. De heer Van Dijken schrijft ons begin april: Inmiddels zijn de werkzaamheden gereed en staat de molen er weer goed bij. Het rietdek is geheel door rietdekker J. Vos uit Glimmen opgeklopt en bijgestoken, terwijl om het achtkant roestvrij stalen draden zijn gelegd. Over de kap is geheel nieuw gaas gelegd; dit evenzo onder de rietplanken en kistramen in het achtkant.

De "Goliath" in de steigers van de rietdekker.

124. Koren- en pelmolen "Eva" te Usquert

Op zaterdagmiddag 5 mei 1984 vond de officiële opening plaats van de gerestaureerde koren- en pelmolen "Eva" te Usquert. Het was bij prachtig, zonnig weer met voldoende wind de hele dag een feestdag in Usquert. De Raadhuisstraat bood een feestelijk aanblik door de talrijke marktkramen. Vlaggen waaiden her en der. Uiteraard droegen het Harmoniekorps en de Grunneger Dansers ook veel bij aan de fleurige stemming. In verschillende opzichten deed deze feestelijke heropening denken aan die van de "Windlust" van Zandweer op 14 augustus 1976. Zelfs de twee Belgische paarden met een boerenkar, eigendom van een boer te Eppenuizen, maakten weer deel uit van het programma. In die kar namen burgemeester J. Kruize en gedeputeerde B.S. Wilpstra en hun dames plaats om via een rondrit door het centrum van Usquert naar de molen te worden gereden, met er achteraan de wandelende genodigden. Daar verrichtte de heer Wilpstra de officiële handeling: door het lichten van de vang ging de "Eva" draaien. Dat was ook het moment voor de kinderen om de vele ballonnen met allerlei kleuren los te laten.

Uiteraard was er ook een opgewekte sfeer in het hotel-café 't Gemeentehuis, waar voor de genodigden een meer officieel

Even een terugblik op de restauratie, toen op 21 september 1983 de herstelde kap op de molen "Eva" werd gehesen.

programma werd volbracht. Hier werden ook de eerste exemplaren uitgereikt van een uitgave van de 'Stichting Molenvrienden Eva', p/a W.H. Huizenga, Raadhuisstraat 6, 9988 RG Usquert, telef. 05950-2813. We treffen in deze brochure (die later in de molen voor een zeer schappelijke prijs verkocht werd) aan: een gedicht van Annie Rozeboom - Top uit Usquert met de titel 'Eva bleef bestaan'; een historisch hoofdstuk 'Windmolens in de gemeente Usquert' (bronnen voor dit gedeelte waren de heren D.K. Welt te Usquert en B. van der Veen Czn. te Groningen); en een beschrijving van de molen "Eva". De uitgave werd samengesteld door de heren W.H. Huizenga en R. Tuitman.

In de zaal werd ook in herinnering gebracht dat op 1 april 1981 de toenmalige gedeputeerde mevrouw Ina Martens de slechte toestand van de "Eva" kwam bekijken. Zij werd opgewacht door o.a. de schooljeugd met spandoeken, waarop teksten als:

'Ina, help Eva' en 'Laat Adam geen weduwnaar worden'

(hiermee wordt de molen "Adam" in Delfzijl bedoeld). En:

'Wallis, jouw spel is vies.'

Het bleek aldus dat 'niet alleen bij de bestuurders bekend was dat door een ingreep van de toenmalige staatssecretaris C.R.M. de financiële toezegging voor "Eva" aan het wankelen was gebracht.

Mevrouw Ina Martens was in de zaal aanwezig en stelde de eerstbedoelde spandoek beschikbaar voor opstellen in de molen.

Namens de Stichting Groninger Molenvrienden reikte de heer Jongsma twee molenboeken uit: één aan de burgemeester en één aan de heer D.R. Douma, directeur van de Dienst Gemeentewerken. Aan laatstgenoemde omdat het voor hem een zware opgave was geweest in restauratiewerk-besprekingen te komen tot een redelijke samenwerking met de vertegenwoordiger van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Ook werd door de Stichting Groninger Molenvrienden aan de 'Stichting Molenvrienden Eva' een envelop met inhoud geschonken.

Met veel vreugde kan worden teruggezien dat op zaterdag 9 april 1983 door de 'Stichting Molenvrienden Eva' met medewerking van vele vrijwilligers een bliksemactie werd georganiseerd. In slechts enkele weken werd een bedrag van ruim f 12.000,- ingezameld.

Per 1 april 1984 zijn tot vrijwillige molenaars van de molen "Eva" benoemd de heren R. Tuitman en S. Doornbos, beiden uit Usquert. Eerstgenoemde was voordien enige jaren vrijwilliger op de korenmolen "Windlust" te Zandweer. Zijn plaats wordt ingenomen door de heer W.H. Huizenga.

De foto op de omslag, genomen door Martin E. van Doornik, geeft het moment weer, toen de vang door de heer Wilpstra wordt gelicht.

139. "Ebenhaëzer" te Enumatil en

140. "Fortuna" te Noordhorn

We weten dat de restauratie van de "Fortuna" niet perfect kon zijn, wegens de onmogelijkheid de begroting aan te passen. Allerlei puntjes tot verbetering werden door de beide vrijwilligers van de "Fortuna" - de heren F. Graeler te Zuidhorn en S.J. Pijl te Noordhorn - geïnventariseerd. De officiële benoeming van genoemde vrijwilligers kan binnenkort door de gemeenteraad geschieden. B. en W. kwamen tot de voordracht na ingewonnen adviezen bij de Stichting Groninger Molenvrienden en het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Ook is ingesteld een bestuurscommissie voor de molens in de gemeente Zuidhorn. Op 28 maart 1984 hield die commissie haar eerste vergadering. Na een stemming kwam het voorzitterschap in handen van wethouder K. Koopman en het secretariaat bij

B. Jongsma, die de Stichting Groninger Molenvrienden vertegenwoordigt. Verder zijn lid de genoemde vrijwilligers en de heer P. Bethlehem te Enumatil. De heer A. Tuinstra van de Dienst Gemeentewerken is adviseur. De heer Bethlehem is nog als vrijwilliger in opleiding; hij hoopt mettertijd actief te worden op de "Ebenhaëzer" te Enumatil, samen met de heer Andriessen.

De molen "Ebenhaëzer" te Enumatil, met één roede, wachtend op verdere restauratie.

Over die molen kunnen we goed nieuws melden! Er kwam een rijkssubsidie af voor de tweede helft van de restauratie van deze molen, zij het wel met een betaalbaarstelling in 1986. De gemeenteraad besloot tot voorfinanciëring. Dit besluit is door Gedeputeerde Staten goedgekeurd en is de officiële opdracht verstrekt aan molenmakerij Jellema te Birdaard (Fr.). Bij een inschrijving kwam hij als laagste uit de bus (f 85.925,- inclusief BTW). De belangrijkste posten zijn: een nieuwe buitenroede (beide roeden worden oudhollands opgehekt met steekborden), een tweede laag als bekleding van het achtkant, bestaande uit vertikaal getimmerde

bilinga-planken, vernieuwen van de stelling (ook in bilinga), nieuwe staart, nieuw bovenwiel, beide koppels stenen maalvaardig maken, enkele nieuwe vloeren, metsel- en voegwerk en verfwerk.

De eerste werkbespreking werd op 10 mei 1984 gehouden.

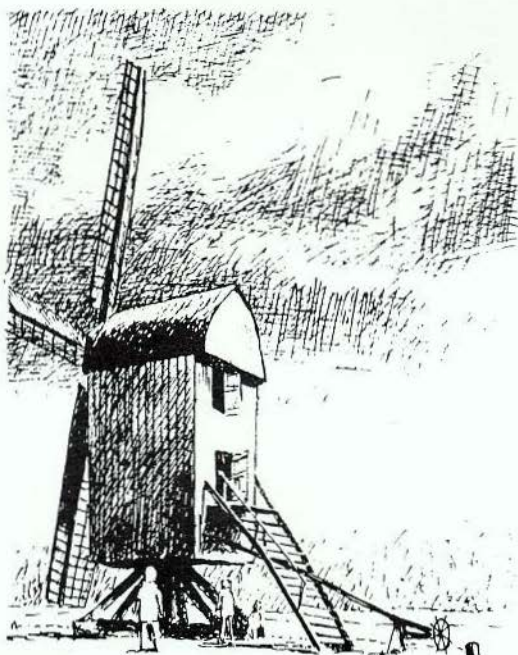
- - -

Herbouw standerdmolen Mussel

door Derk Jan Tinga

In de gemeente Stadskanaal leven initiatieven tot het oprichten van een standerdmolen. 'Plaatselijk Belang Mussel' heeft n.l. het stoute plan opgevat te komen tot herbouw van de open standerdmolen, die daar aan de Zandtangerweg, in de buurt van het tegenwoordige sportveld, gestaan heeft.

Deze molen werd in 1943 afgebroken, na jarenlang dienst te hebben gedaan als korenmolen.

STANDERDMOLEN MUSSEL G S 84

In het najaar van 1869 was de molen in Mussel gebouwd; daarvoor had hij echter al gemalen in 1e Exloërmond en Peize. De molen had op dat moment dus al een flinke staat van dienst. Bijzonder aan de verschijning van de molen waren o.a. de verticale planken van de bekleding aan de voorzijde, die meestal bij een standaard een gepotdekseld visgraatverband heeft, en het ontbreken van een luifelte voor het luiwerk aan de achterkant.

Daartegen stak bij deze molen, net zoals bij die van Ter Haar en natuurlijk Bourtange, de gehele kap aan de achterzijde iets naar buiten, om zo plaats te bieden aan de luias.

Bijzonderheden aan de molen waren verder de standaard met de inscriptie '1823 P.R.M.' (Pieter Roelofs Mulder); een eiken balk met '1785 P.R.M.' en het bovenwiel met '1827 P.R. Mulder'.

Ook vielen de vrij lage

stiepen op, waarop de molen was gebouwd.

Het valt niet meer na te gaan, wanneer de molen nu werkelijk gebouwd is, maar vast staat wel, dat hij vóór 1766 in Peize heeft gestaan, ongeveer 1,8 km ten zuiden van de kerk, in het z.g. Moleneind.

Op de kaart van Cornelis Pynacker uit 1634 is echter bij Peize (nog) geen standermolen te bekennen, hetgeen natuurlijk nog niet wil zeggen, dat de molen toen nog niet bestond, want ook vroeger werden molens vaak van de ene naar de andere plaats verkocht en daar herbouwd, maar ook is deze kaart niet zo geweldig gedetailleerd. Er bestaat nog wel een afbeelding van de molen, toen hij nog in Peize stond. De geïnteresseerden kunnen die afbeelding vinden op pag. 88 in het boek 'Molens in Drenthe' (verschenen bij uitgeverij Waanders te Zwolle, ISBN 90 700 7253 X). Daar kunt u ook zien, dat de molen daar een gesloten standermolen was en bovendien trappbomen had, die doorliepen tot ongeveer de steenlijst. Iets dat wel meer bij heel oude standermolens wordt aangetroffen.

In 1766 werd de molen naar 1^e Exloërmond verplaatst, waarna in 1869 nog eens weer een verhuizing volgde naar Onstwedder Mussel. Daar werd de molen door J. Korte in het najaar herbouwd. In december brak er echter een zware storm los, waarbij de molen zwaar beschadigd werd, zodanig dat hij in 1870 nogmaals herbouwd moest worden. De heer Korte was ook eigenaar van de molen in Musselkanaal, waarvan u nu nog het tot woonhuis verbouwde onderstuk kunt aantreffen. Deze molen was in 1921 gedeeltelijk afgebroken. De familie Korte bleef vervolgens eigenaar van de molen tot omstreeks 1898, toen Meeme Folkers, de grootvader van de molenaar, die tegenwoordig nog woonachtig is in Mussel, de molen kocht voor f 2.850,-. De heer J.W. Wubs heeft toen de molen nog enige tijd bemalen. In 1936 kreeg de vader van de tegenwoordige molenaar, A. Folkers, de molen in eigendom. Hij is in totaal 40 jaar als molenaar werkzaam geweest.

Vanaf ongeveer 1934-1935 hielp zijn zoon, Meeme Folkers, mee in het bedrijf.

Hij vertelde dat de molen een fikse vlucht had van 19,40 meter en dat er in de molen een koppel 16er kunststenen (1,40 meter doorsnee) lag en een builkist. De molen had geen vangtrommel, zoals die van Bourtange, maar een binnenwipstok.

Er werd vooral voor de boeren in de omtrek gemalen, maar er werd bijv. ook veel handel gedreven. De builkist was vooral voor het builen van boekweit, dat in die tijd nog veel afname vond en in de omtrek verbouwd werd. Je kreeg van boekweit, na gebuild te hebben, prachtig meel, weet de heer Folkers zich nog te herinneren.

De molen was voor een standaard vrij ruim. Je kon er zo'n 40 à 50 zakken in opslaan. Er was bovendien hulpkracht aanwezig in de vorm van een 22 pk motor.

In april 1943 werd de molen voor f 1.000,- aan de gemeente Haren verkocht, met de bedoeling hem af te breken en in Haren weer op te bouwen in een soort streekmuseum.

Het kleedhout aan de buitenzijde en sommige weegbanden waren dan gedeeltelijk verrot, maar voor de rest verkeerde de molen nog in goede staat. Er werd door de heer Folkers verder gemalen met behulp van machinale aandrijving; met stenen en een hamermolen.

De herbouw van de molen zou gebeuren in de buurt van de boerderij

Scharlakenhof, aan de westkant van de Hereweg, zodat de molen vrije windvang zou hebben. Voorlopig werd de molen echter opgeslagen op een perceel aan de Korreweg in Groningen.

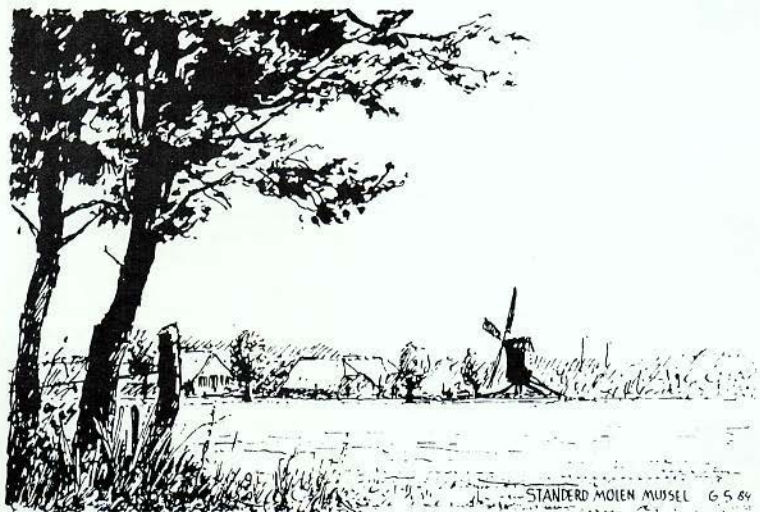
Molenmaker Koning uit Sappemeer herstelde verschillende onderdelen en werkte waar nodig bij. Dit alles onder leiding van de deskundige, J. Wiertsema, molenmaker uit Hoogezand, die o.a. ook de molen "Entreprise" te Kolham gebouwd heeft en de ronde stenen stellingmolen "l'Espérance", die in St. Vitusholt te Winschoten gestaan heeft.

In 1907 was Jan Wiertsema opzichter geworden bij de Groninger Waterleidingsmaatschappij te De Punt, gemeente Haren. Wonend te Groningen, hield hij zich later o.a. bezig met het schrijven van rapporten betreffende te restaureren windmolens in de noordelijke provincies.

Toen in 1949 de Provinciale Groninger Molencommissie werd opgericht, werd hij daarin technisch adviseur. Als molenmaker had hij zijn laatste hoop op de herbouw van deze standaardmolen. Daartoe had hij de molen volledig in tekening gebracht.

Hij kreeg in maart 1947 opdracht om voor de verdere werkzaamheden een begroting op te stellen. Vreemd genoeg werden daarna alle onderdelen, waaronder het prachtige bovenwiel uit 1766, door de gemeente Haren aan het Openluchtmuseum in Arnhem verkocht, althans zo luidde het verhaal. Volgens molenkenner B. van der Veen Czn. was het gemeentebestuur daarmee wel in overtreding, want de molen behoorde tot de beschermde monumenten, maar men vond een sloopvergunning niet nodig, omdat het de bedoeling was de molen te herbouwen.

Enkele onderdelen, waaronder het bovenwiel, werden toen benut voor het herstel van de vroegere standaardmolen uit het Gooise Huizen, die in 1916 in het museum weer werd opgebouwd. Dit bovenwiel is er trouwens na enige jaren weer uitgehaald en vervangen door een nieuwe. Het oude bovenwiel werd toen op het terrein onder een afdak opgeslagen en ligt daar nu, mei 1984, nog steeds.

In het gemeentearchief van de gemeente Haren is echter zo goed als niets te achterhalen over de gehele gang van zaken betreffende de aan- en verkoop van de molen, waardoor de conclusie wel moet luiden, dat de eerste aanzet tot het bouwen van het streekmuseum of de oudheidskamer van particulier initiatief afkomstig was. Ook gesprekken met oudere gemeenteambtenaren doen dat vermoeden. De molen zou gekocht zijn buiten de gemeente om, met geld uit een apart potje, door enkele particulieren bij elkaar gebracht. In de gemeentearchieven is tenminste niets te vinden over een bedrag van f 1.000,- dat zou zijn uitgetrokken voor de aankoop van de molen, zo werd mij door een ambtenaar verzekerd.

Misschien dat de financiële vooruitzichten na het opstellen van de begroting zo ongunstig waren, dat men besloten had er toch maar van af te zien. Ook die begroting is zoek.

Onder de particulieren met het plan om te komen tot de bouw van een oudheidskamer waren echter verscheidene gemeenteambtenaren, waaronder de secretaris, de heer Wieringa. Ook de gemeente zelf juichte het plan toe. Helaas werd de heer Wieringa in november 1944 door de Duitsers te Vries gefusilleerd.

Dat betekent waarschijnlijk ook de doodsteek voor het hele project.

Dat de molen later juist naar het Openluchtmuseum werd verkocht, was niet zo vreemd, aangezien er familiebanden bestonden tussen een ambtenaar van sociale zaken in Haren en de vrouw van de directeur van het museum. Bovendien leek het een goede oplossing. De molen zou dan misschien op een andere manier behouden kunnen worden. Dat het niet zo heeft mogen zijn, weten we nu.

Gelukkig leven er in Mussel voldoende initiatieven, om te komen tot herbouw. Dit gedeelte van de provincie Groningen is toch al dun bezaaid met molens en het zou dan ook zeer toe te juichen zijn, als er weer een standerdmolen zou worden opgericht. Dat het kan, lijkt duidelijk als we denken aan de molen van Bourtange, die vier jaar geleden gebouwd is.

Ook Mussel wil de molen na herbouw weer laten werken. Warme bakkers uit de omgeving zouden het op de molen gemalen meel kunnen afnemen en het dorpsbeeld zou door de draaiende molen een echte verrijking ondergaan.

Met de Herinrichtingscommissie voor de Veenkoloniën wordt al overleg gevoerd over de herbouw en de plek, waar de molen zou kunnen staan.

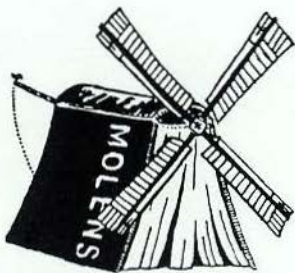
Ook omdat het gebied niet bepaald rijk genoemd kan worden aan cultuur-historische objecten, lijkt het een goede zaak, de molen te herbouwen. Zo'n draaiende molen oefent bovendien een grote aantrekkingskracht uit op toeristen en dat brengt weer met zich mee, dat de plaatselijke middenstand en die uit de verdere omgeving er wel bij zal varen.

Om een begin te kunnen maken met de financiëring van het project, heeft 'Plaatselijk Belang Mussel' een setje mooie pentekeningen van de standerdmolen laten vervaardigen op ansichtkaartformaat. Deze ansichten zijn te bestellen door storting van f 6,50 op Rabobank-rekening 34.34.04.710 van 'Plaatselijk Belang Mussel', onder vermelding van 'Actie Molenplan'. Het gironummer van de bank is 887675. Koop zo'n setje en ook u helpt mee met de herbouw! 'Plaatselijk Belang Mussel' is bereikbaar via de secretaris, de heer B. Meems, Musselweg 64, 9584 AG Mussel. Telefoon 05994 - 44 72. Ook donaties zijn van harte welkom!

D.J.T.

Over een molen-verzameling

Hierbij een bespreking van een aantal boeken uit de enorme voorraad collectie van de Fa. Gysbers & van Loon, Bakkerstraat 7, 6811 EG Arnhem. U kunt schriftelijk bestellen. De genoemde prijzen exclusief porto. De prijzen kunnen bovendien iets afwijken.

- 1. Norman Ashton. "Leicestershire water-mills", geplastificeerd hard gebonden boek van 119 pag's, geïllustreerd, formaat 16 x 22 cm. Prijs f 32,-. Naast een algemene inleiding over watermolens, behandelt deel 2 de molens uit dit speciale gebied. Van de overgebleven gebouwen zijn foto's opgenomen (43 stuks). Geen enkele is echter nog in werking. De laatste exemplaren werden in de jaren zestig stilgelegd. Voor de liefhebbers een mooi boekje, uitgegeven in 1977.
- 2. Dieter Besserer. "Beiträge zur Mühlengeschichte der Stadt Preusz". Een ingenaaid boekje, afm. 15 x 21 cm over de wind- en watermolens in dit Duitse gebied. Ook hier is behalve nog een enkel gebouw niets meer van over. Beschrijving met afbeelding van de vroegere molens met nummering verwijzend naar een landkaartje. Uitgave 1982. Prijs f 18,50.
- 3. Michel Raclin (1981) "Les moulins d'Anjou", een Frans boek, uitgave van de Association des amis moulins de l'Anjou, gekartonneerd, afm. 21 x 29 cm. Een pracht boek vol foto's en tekeningen van de cavier-molens in deze Franse provincie. Dit is een speciaal molentype dat doet denken aan onze wipmolens, maar dan met een veel hogere stenen ondertoren. Een achttal van dit molentype heeft men inmiddels gerestaureerd, alsmede negen torenmolens. De prijs van dit zeer aanbevolen boek bedraagt f 39,-.
- 4. Een zelfde boek over dezelfde molens in bovengenoemd gebied is van Jacques de la Garde en Chris Gibbings "Moulins Caviers d'Anjou", uitgave van een andere Franse molenvereniging de Associations Protectrices des Moulins, gekartonneerd, afm. 21 x 29 cm, 67 pag's, volop geïllustreerd. De foto's in offset zijn echter van niet te beste kwaliteit. Uitgave 1981, prijs f 25,-.
- 5. Wij blijven nog even in Frankrijk en kondigen een soort lesbrief aan, goed verzorgd met fraaie foto's. Het werd geschreven door A. Latour en het heet "Le meunier et son moulin à vent", 29 pag's, afm. 21 x 28 cm, 1982. ISBN 2-902894-14-7. Prijs f 21,50. Voor hen die hun Frans willen ophalen en nog weinig van molens weten, is het een leuk boekje.
- 6. Van het dichtbij Frankrijk nu naar de U.S.A. John McGrain schreef "Grist mills" (korenmolens dus) een boekje in de vorm van een tijdschrift van 40 pag's, afm. 21 x 28 cm. Het handelt over de vroegere watermolens van Baltimore County. De afbeeldingen van de alle verdwenen molens zijn zeer matig van kwaliteit. Het werd uitgegeven in 1980, ISBN 0-937076-007, prijs f 30,-. En dit vinden wij nogal veel voor het gebodene.

● 7. Ook uit Amerika: een oud tijdschrift over molens, gedateerd januari 1931, "Bulletin of the Society for the Preservation of New England Antiquities". 29 pag's van dit blad handelt over windmolens met fraaie illustraties. Het werd geschreven door de Engelman Rex Wailes en heeft als titel "Notes on some windmills in New England". Wij betaalden voor het boekje f 10,-. Formaat 17 x 24 cm.

● 8. Een prachtig boek met schitterende afbeeldingen in zw/wit en kleur is van A.E.P. Shillingford "England's vanishing windmills" dus Englands verdwenen molens. Grote prettig leesbare letter en veel afbeeldingen van de molens van dit land. Heel vaak wordt er door Nederlandse molenliefhebbers gezegd dat men de buitenlandse molens niet mooi vindt. Wij zijn het met deze opstelling beslist niet eens. Anders hoeft beslist niet lelijker te zijn. Geniet van dit boek en geniet van de weinige molens die er in Engeland nog over zijn. De industriële revolutie, die veel eerder is begonnen dan bij ons is de oorzaak van dit geringe aantal molens. Het in linnen gebonden boek heeft 157 pag's en afmetingen van 20 x 27 cm. Uitgave 1979, ISBN 0-906223-15-6. De prijs is f 38,-.

● 9. In 1979 verscheen "Suffolk Windmills" door Brian Flint een in linnen gebonden boek in de afm. 18 x 24 cm, 164 pag's en ruim voorzien van zw/wit illustraties. Het overgrote deel van dit boek behandelt de algemene zaken als historie, types, de molenaar en molenmaker, behouden toekomst. Ter beëindiging een opgave (samengevat in één zin) van alle verdwenen en overgebleven molens of restanten van molens in dit gebied. ISBN 0-85115-112-4, prijs f 46,-.

● 10. Uit ons eigen land een boek waarover wij weinig opbouwends over kunnen melden, is het door H.P. Moelker geschreven en getiteld "De Zaanse Molen". Het is keurig in linnen gebonden, afm. 17 x 24 cm, uitstekend geïllustreerd met de in de Zaanstreek bekende reproducties van de getekende ansichtkaarten van G. Mol. Ook de beschrijvingen van afgebeelde Zaanse molens bevatten niets nieuws, deze zijn ook te vinden in andere Zaanse molenboeken. Bovendien ontdekten wij nogal wat fouten in de tekst. Zo staat er bij de afbeelding van een papiermolen: "Deze foto laat de bedrijvigheid rond een houtzaagmolen zien. Stapels balken liggen opgeslagen om te worden verwerkt", einde citaat. En dat dus bij een prentje van een papiermolen! 144 pag's, ISBN niet vermeld, prijs f 27,50. Weliswaar niet duur maar toch te veel voor het gebodene!

● 11. Snel nu een overstapje naar Duitsland, jaar van uitgifte 1980. Titel: "Mühlen des Osnabrücker Nordlandes" - Von Wasser- und Windmühlen, von Rosz- und Handmühlen. Schrijver: Werner Dobelmann, 96 pag's met fraaie zw/wit illustraties, ISBN 3-921176-36-0, prijs f 16,50. Naast de algemene inleiding worden alle molens (wind-, water- en rosmolens) van dit gebied besproken. Voor de liefhebbers van Duitse molens is dit ingenaaide boekje op mooi glanzend papier gedrukt o.i. aanbevolen.

● 12. Nu nog ter bespreking een Duits standaardwerk door Wolfgang Scheffler "Mühlenkultur in Schleswig-Holstein" - Die Mühlen des Kreises Eckenförde und Nordfrieslands. Een linnen gebonden boek van 280 pag's in zw/wit geïllustreerd, afm. 18 x 24 cm. Uitgave 1982, ISBN 3-5290-6175-1. Prijs f 55,50. Dit boek beschrijft alle bekende wind- en watermolens in de genoemde gebieden. Dit alles tot aan het jaar 1949. De geschiedenis van de molens na dit jaar kunt u in diverse andere boeken lezen.

Het opzoeken van de beschrijving bij de desbetreffende afbeelding is wat moeilijk te vinden. Maar verder is dit boek de moeite waard en aanbevolen.

● 13. Tot besluit van deze uit Arnhem afkomstige boeken ligt voor ons een Engels boek door Martin Brunnaruis "The windmills of Sussex", een in linnen gebonden boek, afm. 19 x 25 cm, 211 pag's, tekst met midden in het boek nog 200 zw/wit afbeeldingen. Alle molens in Sussex worden besproken. Ook de afbeeldingen zijn hoogst interessant: bijv. een achtkante houtzaagmolen in 1920, diverse molentjes met windwielen, een zeswiekige molen, en verder anderen. Uitgave 1979 - ISBN 0-85033-345-8 - prijs f 59,-.

C.E. van der Horst.

- - -

Najaarsvergadering 1984

Op donderdag 8 november 1984 zal de najaarsvergadering van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens gehouden worden in het Westerkwartier en wel te Sebaldeburen, in het gebouw "t Spectrum". Nadere berichtgeving over deze avond krijgt u in de volgende Zelfzwichter. Noteert u alvast wel de datum in uw agenda.

- - -

Nieuwe leden

B.B. Baalman	Zuidhorn	B. Plijter	Thesinge
G.J. Boer	Thesinge	H. Punter	Groningen
H. ten Cate	Thesinge	W. Ritsema	Thesinge
B. van Duinen	Groningen	A. Schaap	Groningen
A.K.W. Everts	Hoogkerk	H.G. Schaap	Groningen
E.J. Hazekamp	Groningen	H. de Smidt	Groningen
D. Janssen	Emden (D)	J. v.d. Vlies	Rotterdam
E. Kamminga	Zuidhorn	H.G. de Vries	Adorp
P. Kapma	Zuidhorn	J. Wierenga	Groningen
I. Martens	Leek	L. Zijlema	Thesinge
J.H. Mekkes	Kantens		
S. Meyer	Leek		
De Overijsselse Molen	Enschede		

